

STUPNICE

Pokud chcete zahrát jakoukoliv melodii, sólo, či improvizaci, vždy používáte určitý sled tónů, který vychází z akordového doprovodu skladby nebo naopak na základě vámi použitého sledu tónů lze vytvořit akordy, kterými můžete danou melodii doprovodit. Tyto sledy tónů nazýváme stupnice. Již v úvodu teorie sestavování akordů jsme se seznámili se dvěma stupnicemi. Byla to asi nejznámější diatonická durová stupnice (např. Cdur: C, D, E, F, G, A, H) a chromatická stupnice (C, C[#], D, D[#], E, F, F[#], G, G[#], A, A[#], H). Podobných stupnic je ovšem celá řada. Veškerý hudební materiál, který máme k dispozici představuje chromatická stupnice. Obsahuje dvanáct prvků v jedné oktávě vzdálených od sebe vždy o půl tónu. Z tohoto materiálu můžeme sestavovat různé sledy tónů, které budou vycházet z našeho melodického cítění - stupnice, neboli škály. Různé hudební styly vycházejí z různých stupnic. V současné hudbě se nejčastěji setkáme s diatonickou durovou stupnicí a jejími mody, ale i s mollovou stupnicí harmonickou, melodickou, stupnicemi bluesovými atd.

Stupnice

může obsahovat různý počet prvků v rámci jedné oktávy a je charakteristická intervaly mezi těmito prvky

. Např. známá diatonická durová stupnice obsahuje sedm prvků, mezi kterými jsou intervaly C-D tón, D-E tón, E-F půltón, F-G tón, G-A tón, A-H tón, H-c půltón. Interval jednotlivých stupňů od základního tónu jsou: C-D velká sekunda (2 půltóny), C-E velká tercie (4 půltóny), C-F čistá kvarta (5 půltónů), C-G čistá kvinta (7 půltónů), C-A velká sexta (9 půltónů), C-H velká septima (11 půltónů).

Obecně pokud stupnice obsahuje stupeň vzdálený o velkou tercii

(= 4 půltóny)

od základního tónu

(např. C-E)

, jedná se o stupnici durovou

.

Pokud

obsahuje

stupeň vzdálený o malou tercii

(= 3 půltóny)

od základního tónu

(např. C-E

_b

)

, jedná se o stupnici mollovou.

Ze stupnice můžeme vytvářet tzv. mody. Je to vlastně jakási obdoba vytváření obrátů akordů z daných tónů. V praxi to znamená, že můžeme zahrát sled tónů C, D, E, F, G, A, H - tzv. jónský modus, ale také např. D, E, F, G, A, H, c - tzv. dórský modus. Mody odvozené od diatonické

durové stupnice se souhrnně nazývají **církevní stupnice**. Jejich přehled společně s intervaly od základního tónu uvádím v tabulce.

Číselné označení stupně			2	
(4)	-	)	4	
(4)	+	)	5	
(5)	+	)	6	
Vzdálenost od zákl. tónu (přímý)		0	1	2
Jónský	C	D	E	F
Dórský	D	E	F	G
Frygický	E	F	G	A
Lydický	F	G	A	H
Mixolydický	G	A	H	c
Aiolský	A	H	c	d
Lokrický	H	c	d	e

Z uvedené tabulky vidíme, že tři mody obsahují velkou tercii a jsou tedy durové (jónský, lydický a mixolydický) a čtyři jsou mollové (dórský, frygický, aiolský a lokrický). Všechny mody kromě lokrického obsahují čistou kvintu. Tento modus obsahuje jako jediný kvintu zmenšenou. Kdybychom tedy chtěli na jednotlivých modech postavit kvintakordy, dostaneme v jónském modu **C**, v dórsském **Dmi**, ve frygickém **Emi**, v lydickém **F**, v mixolydickém **G**, v aiolském **Ami** a konečně v lokrickém

Hmi5

-
.

Nyní se podíváme jakou obsahují jednotlivé mody septimu. U jónského a lydického modu je to septima velká, u ostatních modů septima malá. Pokud bychom tedy vytvářeli na daných modech septakordy, dostaneme v jónském **Cmaj7**, v dórském **Dmi7**, ve frygickém **Emi7**, v lydickém

Fmaj7

, v mixolydickém

G7

, v aiolském

Ami7

a v lokrickém

Hmi5

-
/7
.

V praxi to znamená, že pokud se nám v písni objevují tyto akordy, můžeme v improvizaci používat stále diatonickou stupnici C dur. Často se ovšem setkáváme s tím, že skladba obsahuje ještě jiné akordy. Potom dochází k vybočení ze stupnice a v doprovodu se objevují tzv. nedoškálné tóny. V improvizaci můžeme potom tyto tóny buď vynechat a použít pouze ty tóny, které patří jak do stupnice, tak do znějícího akordu nebo potvrdit vybočení, tzn. že v úseku, kde zní nedoškálný akord zahrajeme stupnici jinou. Tento způsob je sice náročnější na orientaci v improvizaci, ale působí velmi efektně a je známkou hudebního přehledu hráče. Proto čím víc stupnic se naučíte v praxi používat, tím bude vaše hra zajímavější a osobitější.

Prstoklady jednotlivých modů

Prstoklady budu vysvětlovat pomocí grafického znázornění polohy tónů v jednotlivých "boxech" (obdoba znázornění akordů v akordových diagramech) a pomocí tzv. tabulatur. Tabulatura je velmi často používaný zápis kytarových partů, který částečně nahrazuje notový zápis. Protože ale do tabulatury nelze zapsat veškeré informace, které notový zápis umožňuje většinou se v literatuře uvádí pouze jako doplňující informace o prstokladu ve spojení s notovým zápisem. V současné době se velmi často používá tabulatur při zápisu kytarových transkripcí v elektronické podobě (zápisy kytarových sól na internetu atd.), protože se dají zapisovat i číst v textových editorech, bez nutnosti instalace speciálního notového programu. Základem tabulatury je šestilinková osnova, kde každá linka znázorňuje jednu strunu na kytarě v pořadí od vysokého e k basovému.

Na tyto linky zapisujeme číslo políčka, na kterém máme zahrát příslušný tón.

Při správném držení levé ruky na hmatníku kytary by jste měli mít prsty postaveny tak, aby směřovaly kolmo k rovině hmatníku a aby byl každý prst schopen obsluhovat jedno políčko. V tomto základním prstokladu tedy můžete pohodlně obsluhovat čtyři sousední políčka na každé struně. Často se vám ovšem stane, že zvolená stupnice nejde v rozsahu čtyř polí zahrát a potom musíte buď ruku posunout, nebo použít tzv. rozšířený prstoklad. Základem rozšířeného prstokladu je takové postavení levé ruky, kdy na jednu strunu položíme na libovolné pole ukazovák, ob jedno pole směrem ke kobyлке položíme prostředníček a znovu ob jedno pole malíček. Takové postavení ruky je vhodné zpočátku zkoušet spíše ve vyšších polohách, kde jsou pole užší a nemusíme tedy prsty tolik roztahovat. Když např. na 7. pole položíme ukazovák, na 9. pole prostředníček, a na 11. pole malíček, pak ukazovák obsluhuje pole 7 a

8, prostředníček pole 9, prsteníček pole 10 a malíček pole 11 a 12. Při použití tohoto prstokladu můžete tedy obsluhovat bez posunutí ruky až 6 polí.

V praxi se ovšem nejčastěji setkáte s hraním běžných prstokladů, i když v některých případech je hraní rozšířeného prstokladu výhodnější. Např. v případě modů diatonické stupnice má tato technika výhodu při rychlých triolových sledech, protože v rozšířeném prstokladu vychází na každou strunu tři tóny. Triolový běh je potom plynulejší a hraje se pohodlněji.

Prstoklad jónského modu stupnice Cdur (=C jónská)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad dórského modu stupnice Cdur (=Dmi dórská)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad frygického modu stupnice Cdur (=Emi frygická)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad lydického modu stupnice Cdur (=F lydická)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad myxolydického modu stupnice Cdur (=G myxolydická)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad aiolského modu stupnice Cdur (=Ami aiolská)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Prstoklad lokrického modu stupnice Cdur (=Hmi lokrická)

nebo rozšířený prstoklad

Zápis do tabulatury

rozšířený prstoklad

Poloha všech tónů stupnice C dur na hmatníku kytary

Čísla jsou označena na políčka, na kterých jsou obvykle na hmatníku kytary vyznačeny orientační značky. Všimněte si, že od 12. políčka (oktáva) se poloha tónů opakuje. Proto pokud váš nástroj umožňuje hrát i ve vyšších polohách (některé kytary mají až 24 polí - rozsah 2 oktávy na jedné struně), použijte v těchto vysokých polohách za oktávou stejný prstoklad jako na začátku hmatníku. Např. lydický modus můžete hrát buď od prázdné struny E nebo o oktávu výš od 12. pole na struně E. Obdobně mixolydický modus hrajeme buď od 3. pole, nebo od 15.

Než opustíme diatonickou stupnici C dur, ještě si na jejím podkladě vysvětlíme základy harmonické funkce jednotlivých akordů ve skladbě. Tato kapitola hudební teorie bývá nazývána **funkční harmonie**

a popisuje vztah všech použitých akordů ve skladbě k základnímu akordu tóniny - tónice. Tónika leží na prvním stupni použité tóniny a rozeznáváme dva druhy tónin - durovou a mollovou.

Přirozené tóniny jsou dur jónská a moll aiolská

. Jak jsme si již vysvětlili, např. v tónině C dur můžeme na každém stupni stupnice vytvořit tyto doškálné akordy: Cmaj7, Dmi7, Emi7, Fmaj7, G7, Ami7 a Hmi5

/7.

Již v úvodu teorie zápisu akordových značek jsem se zmiňoval o tónice, subdominantě a dominantě. To jsou **hlavní harmonické funkce**, které i ve své nejjednodušší úpravě (třítónové = kvintakord) obsahují všechny tóny stupnice. Pro stupnici C dur jsou to akordy C, F a G. Tyto akordy jsou postaveny na prvním, čtvrtém a pátém stupni. Kromě těchto tří hlavních harmonických funkcí jsou ještě čtyři

vedlejší

funkce

a

to: střídavá dominanta na 2. stupni, vrchní medianta na 3. stupni, spodní medianta na 6. stupni

a citlivý tón na 7. stupni.

Přehled všech harmonických funkcí, hlavních i vedlejších tedy vypadá takto:

1.	tónika	Cmaj7	
2.	střídavá dominanta	Dmi7	
3.	vrchní medianta	Emi	
4.	subdominanta	Fmaj7	
5.	dominanta	G7	
6.	spodní medianta	Ami7	
7.	citlivý tón	Hmi5	/7

Od stupnice Cdur jónské C, D, E, F, G, A, H, c můžeme odvodit přirozenou mollovou stupnici A moll aiolskou A, H, C, D, E, F, G, a. Jak vidíme, obsahuje stejné tóny (protože je to 6. modus jónské stupnice) a bude tedy obsahovat i stejné akordy. Změní se ale jejich funkce, protože tónikou je v tomto případě akord Ami.

Přehled všech harmonických funkcí, hlavních i vedlejších tedy vypadá takto:

1.	tónika	Ami7	
2.	střídavá dominanta	Hmi5	/7
3.	vrchní medianta	Cmaj7	
4.	subdominanta	Dmi7	
5.	dominanta	Emi7	
6.	spodní medianta	Fmaj7	
7.	citlivý tón	G7	

Tyto pojmy jsou důležité pro rychlé pochopení schématu skladby a snažší vysvětlení odlišnosti jednotlivých stupnic.